

Voorwoord

De moderne Japanse cultuur is er één van tegenstrijdigheden. Japan kent eeuwenoude tradities die heden ten dage nog een belangrijke rol spelen in de moderne samenleving. Japan is er door zijn eeuwenlange isolement in geslaagd om zijn onafhankelijkheid en eigen cultuur te behouden, maar daarnaast worden in het land ook vele westerse gebruiken overgenomen. De hedendaagse Japanse samenleving koestert de oude culturele tradities en is tegelijkertijd een moderne industriële natie. De unieke Japanse cultuur is vaak moeilijk te begrijpen voor een Europeaan; dit is vooral een gevolg van onwetendheid. Door het uitbrengen van een themanummer over de Japanse cultuur, ontstaat er bij de *Groniek*-lezer een beter beeld over het hedendaagse Japan en de ontwikkelingen die aan de Japanse cultuur bijgedragen hebben. In dit voorwoord willen we een kort overzicht geven van de geschiedenis van Japan als achtergrond voor de thema-artikelen.

Tijdens de *Tokugawa*-periode (1600-1868), een periode waarin één familie aan de macht was, was de blik sterk inwaarts gekeerd en had Japan zich vrijwel geheel afgesloten voor buitenlandse contacten. De relaties met onder meer de Engelsen en de Portugezen werden verbroken; slechts een handjevol Nederlanders mocht op het eilandje Deshima verblijven. Het was een lange periode van vrede waarin de Japanse cultuur tot grote bloei kwam. Ondanks haar zelf opgelegde internationale isolement was Japan zeker geen statische samenleving. Steden kwamen tot ontwikkeling en er vond op grote schaal economische ontwikkeling plaats. Echter, in 1854 arriveerde onder leiding van commandant Commodore Matthew Perry een Amerikaanse vloot. Dit betekende een breuk met de voorgaande periode van isolatie. Ondanks het verzet dat de Japanners tegen de imperiale overheersers boden, dwongen de Amerikanen hen op gewelddadige wijze tot het sluiten van ongelijke handelsverdragen. Hiermee kwam er een einde aan enkele eeuwen isolationisme.

Tijdens de periode die op de *Tokugawa*-tijdperk volgde, de *Meiji*-periode (1868-1912), ontwikkelde Japan zich tot een krachtige, sterke natiestaat. Sinds het openbreken van de handelsrelaties en de kennismaking met het westen heeft Japan gezocht naar verschillende manieren om op eigen voorwaarden te moderniseren. Japan kreeg een nieuwe staatsstructuur: de Pruisische grondwet werd overgenomen en keizer Matshuhito nam dezelfde positie in als Bismarck dat deed in Pruisen. Met de invoering van de dienstplicht kwam er een einde aan de macht van de *samoerai* en de

boeren werd de mogelijkheid geboden het leger in te gaan, de privileges van de *samoerai* werden afgeschaft, de onderwijsleerplicht werd in 1873 ingevoerd, de technologie van de Nederlanders werd overgenomen en de landbelasting werd afgeschaft. In 1889 werd een grondwet geproclameerd. Japan nam uiterst selectief westerse modellen over. Deze modellen werden vervolgens ingepast in de Japanse culturele en politiek-sociale context onder het geldende motto van keizer Matsuhito: 'beschaving en verlichting'. Tijdens dit overnameproces is de bijzondere tegenstrijdige Japanse cultuur ontstaan.

Japan beschouwde zichzelf ten opzichte van het westen lange tijd als slachtoffer, en daarom deed het land zich binnen Azië, dat klimatologisch, raciaal en cultureel sterk op Japan leek, voor als hét voorbeeld voor de overige Aziatische landen. De Japanse invloedsferen waren dan ook wijd verspreid. De Japanners beschouwden dit overigens niet als een vorm van imperialisme, maar als een zoektocht naar autonomie. Hiermee ontwikkelde Japan zich van een eens zo zwakke en afgesloten natie tot een expansieve mogendheid. Ideologie speelde binnen dit proces een grote rol. De keizer bezat nu een ware machtspositie, maar de Japanners beschouwden de positie van de keizer als een ceremoniële. Het politieke staatsbestel resulteerde in een grote mislukking omdat de grondwet niet aansloot bij de Japanse maatschappij. 'Beschaving en verlichting' werd niet langer nagestreefd. Hoewel de hervormingen op politiek gebied gefaald hadden, boekte men wel op economisch terrein succes. Omdat Japan zichzelf wilde bewijzen, richtte het zich op economische ontwikkeling en imperialistisch nationalisme. Dit kwam onder meer tot uiting bij de nieuwe koers die het land uitzette. Deze koers werd gekenmerkt door 'Rijk land, sterk leger' en bereikte in de jaren '40 van de vorige eeuw een hoogtepunt.

Na afloop van de Tweede Wereldoorlog en de Amerikaanse invloeden heeft Japan zich razendsnel ontwikkeld tot een moderne natie. Door de explosieve toename van contacten, als gevolg van de verbetering van de communicatietechnologie en transport, kwam de culturele eigenheid wel erg in het gedrang. Of de Japanners dat nou wilden of niet: het leidde tot wrijving tussen traditionele- en moderne gebruiken. Urbanisatie en industrialisering hadden de samenleving grondig veranderd en daarmee veranderden ook de de Japanse normen en waarden. Enerzijds beschouwen veel Japanners zich als een bijzonder, verheven, nobel en superieur mensensoort. Het sterke Japanse nationalisme vindt hier haar oorsprong. De traditionele waarden zoals de sterke Japanse familiestructuur, het in standhouden van de familie

eer en voorouderverering zijn daarbij belangrijke gebruiken. Anderzijds is er een geloof in de bijzondere krachten van de schepping die Japan en de Japanners bijstaan of afvallen, afhankelijk van de grillen van het lot. Beide varianten zijn duidelijk waar te nemen op momenten waarop het gat in de politieke structuur zichtbaar wordt, of als politieke besluiten om particuliere redenen beter geremd kunnen worden. Deze wrijving tussen de moderne- en traditionele gebruiken in de hedendaagse Japanse cultuur staan centraal in dit themanummer.

Het themagedeelte opent met een artikel van Rien T. Segers. In dit artikel schetst hij een beeld van de verschillende opvattingen die over de Japanse cultuur bestaan. Hij doet dit aan de hand van een theoretisch kader waarin hij verschillende benaderingswijzen bespreekt. De zogenaamde *mainstream*-stroming, de revisionistische benadering en de culturele benadering. Vragen die daarbij aan de orde komen zijn onder meer: is de Japanse cultuur uniek of is het een samenvoeging van andere bestaande culturen? Hoe ziet de toekomst van Japan in cultureel opzicht eruit? Wat is de relatie tussen Japan en het westen?

Henny van der Veere bespreekt in het tweede artikel de rol van religie in het hedendaagse Japan. Religieuze stromingen zoals het Boeddhisme en het Shintoïsme zijn gebaseerd op eeuwenoude tradities maar in hoeverre zijn deze religieuze concepten nog van belang voor de moderne Japanner? Vele religieuze rituelen spelen dagelijks nog een rol in het leven van de Japanner en daarmee neemt religie een belangrijke plaats in de Japanse samenleving in. Van der Veere zal in zijn artikel vooral aandacht besteden aan de voorouderverering en aan cyclische rituelen.

In het derde artikel, afkomstig van Chris Goto-Jones, staat de populaire cultuur centraal. Daarbij ligt de nadruk op *anime*, *manga* en videospelletjes. Technoculturele producten vormen een herkenbaar en belangrijke deel van de populaire cultuur van de jaren '90. Goto-Jones plaatst de contemporaine mediavormen *anime* en *manga* in een sociale en politieke context en argumenteert dat grafische media als een bron voor historisch inzicht van processen in de eenentwintigste eeuw kunnen functioneren.

Het themagedeelte sluit af met een artikel van Janny de Jong waarin de relatie tussen film en cultuur wordt toegelicht. De Jong bespreekt in hoeverre kunstuitingen zoals de filmkunst ingebed zijn in een culturele context, maar hoe ze ook een individuele expressie zijn. Centraal staan welke belangrijke ontwikkelingen er sinds 1990 op dit vlak te bespeuren zijn. Hebben Japanse films nog een eigen karakter?

Voorwoord

Het supplement opent met de *Hoog van de Toren* van onze hoofdredactrice Suzan Beute waarin zij pleit voor het schrijven van een Europese historische canon. Vervolgens bespreekt Anjo G. Harryvan in de rubriek 'persoonlijkheden' zijn fascinatie voor Max Kohnstamm. In de rubriek *Historisch erfgoed* beschrijft C. Gevers de geschreven herinneringen van Renso Vonk, een overlevende van de scheepsramp met de Junyo Maru. Tevens is in het artikel de tekst van de originele bron geplaatst

Normaal gesproken bestaat het themagedeelte van *Groniek* uit vijf verschillende artikelen. Door ziekte bij één van de auteurs, Edith Koopman, heeft de *Groniek* redactie hier voor één keer vanaf moeten zien. Het artikel over Japanse literatuur zou niet binnen afzienbare tijd gereed kunnen zijn waardoor wij hebben besloten de publicatie van het nummer niet langer uit te stellen. Wij hebben de auteur de mogelijkheid geboden het artikel eventueel later te schrijven; het zal dan als extra onderdeel aan het supplement van een volgende nummer toegevoegd worden. We wensen Edith Koopman veel sterkte en bovenal veel beterschap toe.

De redactie van *Groniek* wenst u veel leesplezier.

